

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ISTORICULUI GRĂDINII BOTANICE DIN IAȘI

MARIA LAZĂR

A b s t r a c t

This paper includes informations referring to the setting up of the present Botanical Garden from Iași, relating especially to the events which took place between 1958—1963.

The author points out the contribution brought by the specialists from the Biology-Geography Department, the architects of the town, the leading members of the University and the scientific staff of the Botanical Garden.

Considered from this point of view, the present Botanical Garden, modern, must be taken into account as a collective creation, the epoch when only botanist alone could achieve such a unit being obsolete.

Marile aniversări, ca cea de astăzi, ne oferă prilejul deosebit de a face o scurtă incursiune în trecut și de a ne aminti cu respect și profundă recunoștință de toți acei care, de-a lungul celor 125 de ani de existență, în condiții vitrege sau în împrejurări avantajoase au contribuit prin munca lor plină de pasiune, la dezvoltarea și modernizarea uneia dintre cele mai vechi instituții ale științei și culturii ieșene.

Strădaniile profesorilor Anastasie Fătu, Dimitrie Brandza, Alexandru Popovici, Emilian Țopa, Mandache Leocov, legate de înființarea, organizarea și reorganizarea Grădinii botanice, sînt bine cunoscute atît din lucrările prezentate cu prilejul simpozionului de acum 5 ani, cit și din cuvîntul celor care i-au omagiat astăzi.

Mai puțin cunoscute sînt contribuțiile botaniștilor ieșeni și ale celor din alte centre universitare, a multor cadre didactice de la Facultatea de biologie-geografie și nu în ultimul rînd a conducerii Universității și edililor orașului, la crearea actualei Grădini botanice din str. Dumbrava Roșie.

De asemenea, nu s-a spus nimic sau aproape nimic despre aportul adus la proiectarea sectoarelor de către personalul științific al Grădinii botanice.

Privită în această lumină, Grădina botanică actuală, modernă, trebuie considerată ca o operă colectivă, rezultat al eforturilor acelor care, profesori cu experiență sau lineri botaniști, plini de entuziasm, conducători de instituții sau arhitecți răspunzători de sistematizarea orașului, și-au unit eforturile pentru a realiza ceea ce prof. Alex. Popovici, cu clarviziunea-i caracteristică, dorise să înfăptuiască încă din anul 1901 „o Grădină botanică spațioasă“.

O fericită coincidență face ca tocmai anul acesta, la 27 octombrie, să se împlinească 80 de ani de cînd prof. Alex. Popovici primea printr-un proces verbal special, terenul în suprafață de 55 215 mp, situat lângă Palatul administrativ din Iași, destinat pentru Grădina botanică.

În condițiile economice de atunci acest obiectiv a rămas în faza de proiect.

Considerăm că o scurtă retrospectivă asupra împrejurărilor în care s-a inițiat și organizat Grădina botanică pe actualul amplasament reprezintă o modestă contribuție care completează datele cunoscute pînă în prezent.

Materialele care au servit la întocmirea acestei retrospectivă au fost extrase din arhivă și completate cu însemnările subsemnatei, care începînd din anul 1959, am avut prilejul să particip activ la toate evenimentele importante din această perioadă plină de efervescentă.

Îmi îndeplinesc o plăcută îndatorire consemnînd aici numele inginerului Henri Ballif, care deși încadrat desenator, a făcut parte dintr-un nucleu de documentare, absolut necesar în acea vreme și care cu bunăvoința-i caracteristică mi-a oferit întotdeauna cîte o copie din referatele D-sale, referate deosebit de documentate privind organizarea Grădinii botanice.

Mă voi referi în mod special la perioada 1958—1963, perioadă despre care s-a scris mai puțin.

Astfel, în septembrie 1958, are loc la Sfatul popular Iași ședința cu obiectivul „Crearea unui parc dendrologic și a unei Grădini botanice pe terenul degradat Țicău“. Din partea Sfatului popular al orașului Iași participă arhitect Alex. Veisa și ing. S. Chiriacescu; din partea Universității profesorii: Elena Jeanrenaud, Pierre Jeanrenaud, N. Macarovici, C. Burduja; din partea Direcției silvice Iași ing. N. Țăranu iar din partea Institutului de cercetări forestiere ing. C. Nistor și C. Dămăceanu.

În urma discuțiilor și a deplasărilor pe teren s-a căzut de acord ca parcul dendrologic și Grădina botanică să fie amplasate în cartierul Țicău, pe o suprafață de 120 ha.

Tot la această ședință se mai hotărăște:

— Sfatul popular oraș Iași, prin serviciul de arhitectură și sistematizare, să întocmească proiectul cu concursul Institutului de cercetări forestiere, Universității și Direcției silvice;

— Universitatea și Institutul de cercetări forestiere să-și înscrie în planul de perspectivă lucrări de construcție indicate pentru Grădina botanică și parcul dendrologic.

1959. În martie, Rectoratul Universității „Al. I. Cuza“ delegă, la cererea Sfatului popular Iași, pe conf. C. Burduja ca reprezentant permanent în calitate de conducător al colectivului special pentru dirijarea, din punct de vedere științific a organizării „Grădinii botanice pădure“.

Tot în acest an, Universitatea înaintează la Ministerul Învățămîntului și Culturii un memoriu privind crearea unei Grădini botanice-zoologice la Iași, în scopul:

— cercetării științifice în condiții variate și cit se poate de apropiate de natura liberă;

un centru bine dotat pentru instruirea cadrelor și studenților;

loc de însușire a cunoștințelor de biologie pentru tineretul din toate

școlile;

loc de popularizare în rîndul maselor largi.

1960. La 19 ianuarie, într-o consfătuire care are loc la Sfatul popular regional, la care participă și delegatul Universității, prof. C. Burduja, se discută schița noului plan de sistematizare a orașului. Prin noul plan se prevede pentru Grădina botanică, pe care ar urma să o organizeze Universitatea, un spațiu situat în zona Podgoria Copou. Se precizează, cu această ocazie, că s-a renunțat să se organizeze o grădină botanică în Țicău, deoarece s-a constatat că aici nu sînt condiții prielnice și că, fixarea ei pe valea Podgoria Copou este cea mai bună amplasare posibilă la Iași. Tot acum s-a menționat: pîrîul de pe vale permite construirea unor bazine pentru plante de apă, iar terenul, în totalitatea lui, prezintă o mare varietate de expoziții și de condiții diferite de viață, ceea ce oferă posibilități de organizare complexă a Grădinii botanice.

Minuta care se încheie la 8 februarie prevede:

1. Amplasamentul Grădinii botanice rămîne definitiv în locul propus de Comisiunea spațiilor verzi ale orașului, adică în zona Podgoria Copou, cuprinzînd ambii versanți ai văii Munteni.

La punctul 2 se fixează amplasamentul care este în linii mari apropiat de cel la care s-a ajuns astăzi.

Semnează: Elena Jeanrenaud — prorector, C. Burduja — conferențiar și T. Vasilescu — șeful Serviciului tehnic din partea Universității; M. Răvăruf — profesor din partea Inst. Agronomic, A. Grosu inginer și A. Grabovenschi — inginer din partea I.T.S. Iași și Simion Chiriacescu — inginer din partea Serviciului de sistematizare și arhitectură oraș Iași.

La 1 august o comisie compusă din: prorector El. Jeanrenaud, prodecan P. Jeanrenaud, prof. C. Papp, conf. C. Burduja, conf. C. Dobrescu, ing. T. Vasilescu se întrunește (în baza ordinului Min. Inv. și Cult. nr. 74809/1960) și constată următoarele:

Deoarece actuala Grădină botanică nu mai poate satisface cerințele de ordin didactic și de cercetare științifică și avînd în vedere dezvoltarea de perspectivă în acest domeniu, s-a intervenit și acordat, de către forurile competente, un nou amplasament pentru viitoarea Grădină botanică. Acest teren, situat în partea de N—V a orașului, în spatele parcului Expoziției, are un relief variat, cu pante, și este tăiat transversal de o vale. Suprafața este evaluată pentru început, la cca 60 ha și se pretează scopului propus. În subsolul terenului există o pînză de apă freatică care ar putea fi captată.

Se prevăd sere în suprafață de 5 000 mp. precum și sectoarele din exterior. Se schițează o etapizare pînă în 1970.

Tot în august, Rectoratul Universității înaintează Min. Inv. „Tema de proiectare pentru amenajarea unei noi Grădini botanice a Universității din Iași.

După ce se fixează amplasamentul se menționează că pe acest teren se prevede și construirea clădirii pentru Facultatea de Științe biologice și geografice, a cărei temă de proiectare a fost înaintată la Min. Inv. și Culturii. Grădina botanică va trebui să devină, se spune în această temă, în dezvoltarea ei de perspectivă, „o instituție cu funcție didactică, în primul rînd, de educare și instruire a maselor largi, precum și centru de cercetări științifice variate (ecologie, fiziologie vegetală, aclimatizare, genetică etc.)“.

La capitolul A) Clădiri, se prevăd:

1. Sere de expoziție după modelul celor noi din Grădina botanică Cluj, cu 10 secțiuni; 2. Sere de lucru; 3. Sere experimentale pentru fiziologia plantelor; 4. Casă de vegetație; 5. Grajd; 6. Magazie pentru unelte și materiale; 7. Două gherete pentru porțan.

B) Diverse construcții și instalații :

1. Turn de apă ; 2. 3—4 fântini cu pompe pentru procurarea apei naturale ; 3. Alei principale.

C) Organizarea teritoriului :

1. Se consideră potrivită crearea a două intrări și anume : a) din str. Dumbrava Roșie pe linia aleii principale din fostul parc al Expoziției și b) dinspre str. Păcurari, pe valea Podgoriei Copou.

2. Grădina va cuprinde următoarele secții :

a) Plante ornamentale ; b) Flora globului ; c) Flora și principalele tipuri de vegetație din Republica Socialistă România ; d) Plante economice ; e) Încercări diverse și culturi pentru experiențe ; f) Genetică și ameliorare ; g) Sistemă în care plantele se distribuie după un sistem de clasificare filogenetică ; h) Plante alpine (stîncării) ; i) Morfologică-ecologică sau biologică ; j) Plante ocrotite ; k) Pepinieră ; l) Pomicultură ; m) Platformă de sol vegetal pentru nevoile Grădinii și pentru comercializare.

Semnează prorector El. Jeanrenaud, șeful catedrei de botanică C. Burduja și șeful Serv. tehnic.

La 5 septembrie are loc ședința de avizare privind tema de proiectare a Grădinii botanice a Universității Iași. Comisia numită de Minister, alcătuită din profesorii Al. Buia, N. Sălăgeanu, I. Tarnavski, St. Csűrös, C. Burduja, constată :

— Terenul din punct de vedere geomorfologic este potrivit, avînd denivelări și expoziții corespunzătoare ;

— Lipsa unui curs de apă este o deficiență esențială. Pentru remedierea acestui neajuns, comisia propune efectuarea unui studiu hidrogeologic și recomandă executarea a trei puțuri adînci, apa fiind pompată din ele în bazine deschise, din care să se distribuie prin conducte în interiorul Grădinii ;

— Suprafața de 20—25 ha ar acoperi nevoile didactice, restul să fie plantat cu păduri de tipuri diferite, în colaborare cu Direcția silvică ;

— Tema privind construcțiile și organizarea teritoriului este corespunzătoare.

1961. În martie, Serviciul juridic al Universității cere Comitetului executiv al Sfatului popular Iași să se delimiteze în mod precis și să se aprobe fixarea Grădinii botanice pentru Universitate, în partea hotărîită, la Copou, str. Dumbrava Roșie, în suprafață de cca 70 ha.

În mai, Universitatea depune la Minister o nouă temă de proiectare pentru Grădina botanică, insistîndu-se asupra faptului că Iașiul este singurul centru universitar din țară fără o Grădină botanică corespunzătoare și a cărei lipsă se face din ce în ce mai simțită sub mai multe aspecte.

La punctul 2 — Condiții de amplasament — se menționează că orașul Iași situat pe un teren accidentat oferă cu greu posibilități optime pentru amplasarea unei Grădini botanice.

În colaborare cu organele locale de partid și de stat s-a studiat problema amplasamentului viitoare Grădini botanice și s-a ajuns la următoarele concluzii :

a) Actualele parcuri (Copou și Expoziției) nu se pot adapta sub nici un aspect cerințelor unei Grădini botanice ;

b) Singurul teren favorabil pentru amplasare, asupra căruia s-a căzut de acord în principiu, încă din 1960, este cel situat în regiunea Podgoria Copou, la vest de str. Dumbrava Roșie. Acest teren poate fi considerat ca o continuare a parcului Expoziției, mai mult chiar,

prin deschiderea unei alei principale din str. 23 August se va pune în valoare întreg acest complex. Se face și o etapizare a lucrărilor.

1963. La 6 februarie se încheie un proces verbal între ing. Fordea — delegatul G.A.S. Copou și tehnician pr. Gh. Neagu din partea Universității, prin care se primește suprafața de 8,85 ha teren situat în Iași, str. Dumbrava, Roșie, teren atribuit Universității pentru amenajarea Grădinii botanice conform dispoziției nr. 432 din 26 sept. 1962 a Consiliului Superior al Agriculturii și conform ordinului nr. 0295 din 3 aprilie 1962 al Ministerului agriculturii.

Este un moment important, care ar trebui considerat actul de naștere al noii Grădini botanice (nu în 1964, cum greșit s-a considerat uneori).

În sfârșit, în luna martie a aceluiași an, pe baza consfătuirilor, memoriilor, proceselor verbale, temelor de proiectare, Ministerul Învățămîntului comandă și D.S.A.P.C. Iași întocmește, după tema proiect elaborată de Universitate, proiectul nr. 252/1963 T + S.T.E. cu titlul „Grădina botanică a Universității Al. I. Cuza“ Iași“.

Proiectul 252/63 este investit prin :

1. Comandă Min. Inv. nr. 33372 din 4 martie 1963 ; 2. Calificativul „Excepțional“ acordat la avizarea de C.T.I. a D.S.A.P.C., Sfat popular regional Iași prin procesul verbal nr. 246/1963 ; 3. Avizul C.S.P. nr. 51012/63 ; 4. Avizul C.S.C.A.S. cu nr. 647/963 ; 5. Avizul favorabil cu calificativul f. bine“ dat de către comisia tehnică de avizare a Min. Inv. cu nr. 88 din 10.05.1963.

Proiectul prevede în cadrul unui perimetru care include cca 60 ha, cu posibilități de extindere pînă la 150 ha, **crearea unei grădini botanice reprezentativă pe plan național pentru zona de N—E a țării, cu climat, sol și relief specific, importantă pentru economia agricolă, pomicolă, horticolă și silvică a țării.**

Acesta a fost, pe scurt, drumul parcurs pînă la apariția și legalizarea proiectului nr. 252, care a fost documentul de bază ce a stat la temelia organizării noii Grădini botanice.

Mă opresc aici cu relatarea evenimentelor, menționînd că și după anul 1963, Facultatea de biologie-geografie, prin profesorii : C. Burduja, El. Jeanrenaud, P. Jeanrenaud, P. Jitaru, C. Dobrescu, C. Toma, C. Martiniuc, I. Gugioman, C. Bircă, D. Mititelu și mulți alții, au continuat să se preocupe îndeaproape de problemele Grădinii botanice ; de asemenea, prof. M. Răvăruf de la Inst. Agronomic și Bliđaru de la Inst. Politehnic Iași.

Trebuie subliniat în mod special deosebitul aport adus de prof.dr.doc. Ioan Creangă — Rectorul Universității în acel timp — care nu a precupețit nici un efort, sprijinind în mod continuu această activitate.

Tematicile sectoarelor, elaborate de personalul științific al Grădinii botanice : Secția taxonomică — Th. Chifu și Rodica Rugină, Secția biologică — C. Tăbăcaru, Secția ornamentală — Elena Marin, Secția dendrologică — I. Lupu, Secția Flora globului — Georgeta Teodorescu și Angela Toniuc, Secția vegetația României — Florica Diaconescu și I. Sîrbu, Secția plante utile — V. Movileanu, Secția didactico-experimentală — I. Ostaciuc, Complexul de sere — Maria Lazăr, au fost pe larg dezbătute în ședințele de catedră, ce se țineau săptămînal, special pentru Grădina botanică și apoi în Consiliul științific al Grădinii botanice, care era alcătuit din cei mai avizați specialiști din Iași.

În ședința Consiliului științific al Grădinii botanice din 27 martie 1964 a participat, ca invitat, prof. Al. Buia, pe atunci Rectorul Inst. Agronomic

din Craiova și directorul Grădinii botanice. Spicuiam câteva frinturi din sugestiile făcute cu acest prilej: ... terenul Grădinii botanice să nu fie în nici un caz sub 100 ha" ... trebuiesc antrenați cât mai mulți specialiști pentru definitivarea proiectului de ansamblu".

Grădina botanică din Iași are perspective pe care nu le are nici o altă Grădină botanică din țară".

... trebuie să-și facă loc concepția terasării. . . Valea este o mină de aur pentru Grădina botanică, acolo se pot c'ea lacuri".

... În fiecare colț al Grădinii să se demonstreze puterea științei".

... Răspunderea pe care o au ieșenii în problema Grădinii botanice depășește interesele Iasiului, ale Moldovei".

Aceste sugestii și opinii ale unor oameni de știință și specialiști competenți, converg spre perspectiva unei Grădini botanice moderne și lasă mult în urmă concepția de Grădină botanică limitată la sistem.

Din istoricul Grădinilor botanice care au funcționat în Iași desprindem 3 momente principale :

1856 — Înființarea de către medicul Anastasie Fătu a primei Grădini botanice din țara noastră (Grădină botanică particulară).

1922 — Prof. Alex. Popovici pune bazele, lângă Universitate, unei Grădini botanice mici, provizorii, destinată să facă față cerințelor didactice și de a pregăti materialul pentru Grădina botanică mare, definitivă". Este momentul înființării primei Grădini botanice universitare.

Prof. Alex. Borza (3), ctitorul și directorul Grădinii botanice din Cluj, scrie în 1923 : Un eveniment de o deosebită importanță este apariția primului catalog al Grădinii botanice din Iași, pe care a reușit, în sfișit, Dl. prof. Alex. Popovici să o organizeze, învingînd nepăsarea cercurilor răspunzătoare. Acest bun început ne îndreptățește la cele mai frumoase speranțe pentru viitor, cînd această instituție va răspîndi sămînța bună a năzuințelor științifice, estetice, culturale, în întreaga Moldovă istorică, ca toate așezările mari ale Iașului".

1963 — Înființarea la Iași, ca rezultat al unei colaborări fructuoase între profesorii de la Catedra de Botanică, conducerea Universității și a edililor orașului, a unei Grădini botanice moderne, reprezentative pe plan național pentru zona de nord-est a țării, cu climat, sol și relief specific.

Se îndeplinea astfel un vechi deziderat al botaniștilor ieșeni, de a avea o Grădină botanică spațioasă în pragul stepelor ucrainiene, unde multe probleme fitogeografice vor afla dezlegare (1).

Acum, după aproape 20 ani de la apariție, putem afirma că proiectul 252/1963 este încă foarte actual din punct de vedere științific și că atributul principal, ce se conferea Grădinii botanice ieșene, de a fi reprezentativă pentru zona de nord-est a țării, este de o importanță covârșitoare.

Dacă s-a respectat, și cit s-a respectat, această prevedere a proiectului, nu sînt în măsură să judec eu, o vor face desigur cei ce vor veni după noi.

Aniversarea într-o sesiune specială a 125 ani de la înființarea primei Grădini botanice din România, reprezintă o recunoaștere a aportului strălucit pe care această instituție științifică l-a adus, de-a lungul timpului, la îmbogățirea tezaurului științei și culturii ieșene, căci „Grădinile botanice fac parte întregitoare din rosturile culturale ale unui popor și din comoara culturală a omenirii" (2).

În acest moment festiv, vă rog să-mi permiteți ca în numele personalului științific de la Grădina botanică, să aduc aici, în fața participanților la această

sărbătoare, un călduros omagiu și gânduri pline de aleasă recunoștință pentru toți acei care au fost amintiți astăzi, dar și pentru cei care „deși anonimi“ au contribuit, într-un fel sau altul, la realizarea Grădinii botanice actuale, care reprezintă un adevărat succes, ce nu se putea realiza decât printr-un efort colectiv.

B I B L I O G R A F I E

1. BORZA, AL. — *Grădina botanică la Iași*. Bul. de informații al Grăd. Bot. și al Muz. Bot. de la Univ. din Cluj, V, II, nr. 3, 1922.
2. BORZA, AL. — *O vizită prin Grădinile Botanice din Apus*. Bul. de informații al Grăd. Bot. și al Muz. Bot. de la Univ. din Cluj, V, II, 1922.
3. BORZA, AL. — *Grădinile botanice din România*. Bul. de informații al Grăd. Bot. și al Muz. Bot. din Cluj, V, III, nr. 4, 1923.
4. BURDUJA, C. — *Profesorul Alexandru Popovici, aspecte din viața și rolul său în istoricul Grădinilor botanice ieșene*. Culegere de st. și art. de Biol., I, Iași, 1979.
5. DOBRESCU, C. — *Contribuția profesorului C. Papp la organizarea Grădinii Botanice ieșene*. Culegere de st. și art. de Biol., 1, Iași, 1979.
6. PAPP, C. — *Cuvînt în calitate de șef al Catedrei de Botanică de la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, rostit la sărbătorirea centenarului Grădinii Botanice din București și inaugurarea noului Institut Botanic*. Acta Bot. Horti Bucurestiensis, Volum festiv 1961—1962. fs. I, București, 1963.
7. POP, E. — *Congresul internațional botanic de la Edinburg în lumina congreselor anterioare*. Contrib. Bot. Cluj, 1965.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DE L'HISTOIRE DU JARDIN BOTANIQUE DE L'UNIVERSITÉ DE IAȘI

R é s u m é

Ce travail contient des données concernant la fondation du Jardin Botanique actuel de la ville de Iași, se rapportant particulièrement aux événements qui ont eu lieu pendant les années 1958—1963.

L'auteur fait ressortir la contribution du corps enseignant de la Faculté de Biologie-Geographie, particulièrement ceux de la chaire de Botanique, des architectes de la ville, de la direction de l'Université et des chercheurs scientifiques du Jardin Botanique.

Considéré sous ce rapport, l'actuel Jardin Botanique, moderne, représentatif pour la région de nord-est du pays avec climat, sol et relief spécifique, doit être considéré comme une œuvre collective car l'époque quand un seul botaniste réalisait un tel objectif est passée.